

YHDEN- VERTAISUUSLAKI KOMMENTEIN

Outi Anttila – Tuomas Ojanen (toim.)

Copyright © 2019 Alma Talent Oy ja tekijät
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

Kansi: Outi Pallari
Taitto: NotePad Ay

ISBN 978-952-14-3568-3
ISBN 978-952-14-3570-6 (verkkokirja)

BALTO print, 2019 Liettua

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Kirjoittajatiedot

Outi Anttila, OTT, työtuomioistuinneuvos (ma). Työskennellyt esittelijänä eri tuomioistuimissa ja julkaissut artikkeleita syrjinnän vastaisesta oikeudesta. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan varapuheenjohtaja.

Hanna Kiiskinen, OTK, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan esittelijä. Työskennellyt erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon lainvalmisteluun, ohjaukseen ja valvontaan liittyvissä valtionhallinnon esittelijän tehtävissä sekä useassa eri valvonta-asioita käsittelevässä lautakunnassa.

Juhani Kortteinen, OTK, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan pääsihteerä. Työskennellyt yliassistenttina Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa, Tarton yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kansainvälisen oikeuden ja eurooppaoikeuden lehtoraatin johtajana ja tutkijana Erik Castrén instituutissa. Toiminut myös syrjintälautakunnan jäsenenä ja sihteerinä, Valtakunnallisen vammaisneuvoston jäsenenä ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointia Suomessa valmistelleen työryhmän jäsenenä.

Juha Lavapuro, OTT, julkisoikeuden professori, Turun yliopisto. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan säännönmukaisesti kuulema asiantuntija ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan jäsen.

Liisa Nieminen, OTT, VTM, valtiosääntöoikeuden dosentti ja lää-
kintä- ja bio-oikeuden yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto. Julkais-
sut toistakymmentä kirjaa ja yli sata tieteellistä artikkelia pääasiassa
perus- ja ihmisoikeuksista. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakun-
nan jäsen.

Tuomas Ojanen, OTT, Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden
professori, Turun yliopiston eurooppaoikeuden dosentti sekä yhden-
vertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan puheenjohtaja.

Marjo Ylhäinen, OTT, työoikeuden yliopistonlehtori, Itä-Suomen
yliopisto. Opettanut yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymyksistä työ-
oikeudessa Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoissa.

Kirjoittajavastuut

I Yleinen osa

1. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö perus- ja ihmisoikeuksina
Tuomas Ojanen
2. Yhdenvertaisuuslain tausta *Tuomas Ojanen*

II Yhdenvertaisuuslain säännökset

- 1 §. Lain tarkoitus *Juha Lavapuro*
- 2 §. Soveltamisala *Juha Lavapuro*
- 3 §. Suhde muuhun lainsäädäntöön *Juha Lavapuro*
- 4 §. Määritelmät *Juha Lavapuro*
- 5 §. Viranomaisen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta *Outi Anttila*
- 6 §. Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta
Outi Anttila ja Liisa Nieminen
- 7 §. Työnantajan velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta *Marjo Ylhäinen*
- 8 §. Syrjinnän kieltö *Outi Anttila ja Liisa Nieminen* (jakso 8.1 Ikä)
- 9 §. Positiivinen erityiskohtelu *Liisa Nieminen ja Tuomas Ojanen*
- 10 §. Välitön syrjintä *Outi Anttila*
- 11 §. Erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteet *Outi Anttila*
- 12 §. Erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteet työssä ja työhön otettaessa *Outi Anttila ja Liisa Nieminen* (ikäsyryjintä)
- 13 §. Välillinen syrjintä *Outi Anttila*
- 14 §. Häirintä *Outi Anttila, Juhani Kortteinen ja Tuomas Ojanen*
- 15 §. Kohtuulliset mukautukset vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi *Outi Anttila, Juhani Kortteinen ja Tuomas Ojanen*
- 16 §. Vastatoimien kieltö *Marjo Ylhäinen*

- 17 §. Syrjivän työpaikkailmoittelun kieltö *Marjo Ylhäinen*
- 18 §. Valvontaviranomaiset *Juhani Kortteinen*
- 19 §. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävät ja toimivalta *Hanna Kiiskinen*
- 20 §. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tehtävät ja toimivalta *Hanna Kiiskinen*
- 21 §. Asian saattaminen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi *Hanna Kiiskinen*
- 22 §. Työsuojeluviranomaisen tehtävät ja toimivalta *Marjo Ylhäinen*
- 23 §. Hyvitys *Outi Anttila ja Hanna Kiiskinen*
- 24 §. Hyvityksen määrä *Outi Anttila ja Hanna Kiiskinen*
- 25 §. Syrjivät ehdot *Hanna Kiiskinen*
- 26 §. Hyvitystä tai syrjiviä ehtoja koskeva vaatimus *Hanna Kiiskinen*
- 27 §. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen *Outi Anttila*
- 28 §. Todistustaakka *Outi Anttila*
- 29 §. Voimaantulo *Juhani Kortteinen*

III Erityinen osa

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kiellot työelämässä

1. Johdanto *Outi Anttila ja Marjo Ylhäinen*
2. Syrjinnän kieltö työhönotossa *Outi Anttila*
3. Syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus työsuhteen aikana *Marjo Ylhäinen*
4. Syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus palkkauksessa *Outi Anttila*
5. Syrjinnän kieltö työsuhdetta päätettäessä *Marjo Ylhäinen*

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen vaikutus yhdenvertaisuuslain soveltamiseen

Juhani Kortteinen ja Tuomas Ojanen

Esipuhe

Uusi yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuoden 2015 alussa. Tämän teoksen keskeisenä tarkoituksena on nimensä mukaisesti antaa kokonaiskuva yhdenvertaisuuslaista sekä sen säännösten sisällöstä järjestyksessä, joka vastaa yhdenvertaisuuslakia. Lisäksi teoksessa tarkastellaan yhdenvertaisuutta ja syrjintäkieltoja perus- ja ihmisoikeuksina, yhdenvertaisuuslain taustaa, yhdenvertaisuutta ja syrjintäkieltoja työelämässä sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia.

Kirja on tarkoitettu käsi- ja oppikirjaksi. Toivomme, että teoksesta löytyy vastauksia yhdenvertaisuuslain arkisiin tulkintatilanteisiin ja että teos myös lisää tietoisuutta yhdenvertaisuudesta ja syrjintäkielloista paitsi Suomen oikeudessa myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja Euroopan unionin oikeudessa.

Teoksen kaikki kirjoittajat työskentelevät aktiivisesti eri rooleissa yhdenvertaisuus- ja syrjintäasioiden parissa. Kirjoittajat on esitelty lähemmin kirjoittajaluettelossa, jossa on myös mainittu kunkin luvun tai jakson kirjoittaja tai kirjoittajat. Koska kaikki tekstit muuttuivat enemmän tai vähemmän toimitustyön aikana ensimmäisistä käsikirjoitusversioista, teoksen toimittajat vastaavat osaltaan kaikista luvuista kirjoittajien ohella.

Teos on kirjoittajien, toimittajien sekä kustantajan monimuotoisen yhteistyön tulos. Kiitämme kaikkia kirjoittajia heidän työpanoksistaan sekä mutkattomasti sujuneesta yhteistyöstä. Kiitämme myös Alma Talentia teoksen kustantamisesta sekä erityisesti kustannustoimittaja *Aino Rauniota* ja sisältöpäällikkö *Arja Lappeteläistä* hyvästä yhteistyöstä.

Teoksessa on otettu huomioon oikeuskehitys maaliskuun 2019 loppuun asti. Tämän jälkeistä oikeuskehitystä on voitu huomioida vain hyvin rajoitetusti oikovedosvaiheessa.

Helsingissä huhtikuussa 2019

Outi Anttila *Tuomas Ojanen*

Sisällys

Kirjoittajatiedot	V
Kirjoittajavastuut	VII
Esipuhe	IX
I YLEINEN OSA	1
1 Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö perus- ja ihmisoikeuksina	3
1.1 Lähtökohdaksi: yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon monitasoinen suojajärjestelmä	3
1.2 Perustuslain yhdenvertaisuus- ja syrjintäkieltosäätely.....	7
1.3 Syrjintäkiellot ja yhdenvertaisuus kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.....	18
1.4 Yhdenvertaisuus ja syrjintäkiellot perusoikeuksina Euroopan unionin oikeudessa	27
1.5 Perus- ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmien keskinäissuhteet ja vaikutustavat erityisesti yhdenvertaisuuslain soveltamistilanteissa	36
1.5.1 Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asema suojan vähimmäistasona	36
1.5.2 Ihmisoikeussopimusten valtiosäätöinen erityisasema	37
1.5.3 Unionin perusoikeuskirjan velvoittavuuden määräytyminen unionin oikeuden soveltamisalan mukaan	39
1.5.4 Euroopan ihmisoikeussopimus unionin perusoikeussuojan vähimmäistasona	45

1.5.5	Perus- ja ihmisoikeuksien vaikutukset lainkäytössä	46
1.5.5.1	Tulkintavaikutus.....	46
1.5.5.2	Suora sovellettavuus ja etusija.....	50
2	Yhdenvertaisuuslain tausta	53
2.1	Yhdenvertaisuus- ja syrjäntäkieltosäätely ennen vuoden 2004 yhdenvertaisuuslakia.....	53
2.2	Vuoden 2004 yhdenvertaisuuslaki	54
2.3	Uuden yhdenvertaisuuslain valmistelu	56
2.4	Yhdenvertaisuuslainsäädännön kokonaisuudistuksen eduskuntakäsittely ja voimaantulo.....	59
II	YHDENVERTAISUUSLAIN SÄÄNNÖKSET.....	63
1 luku	– Yleiset säännökset	65
1 §	Lain tarkoitus	65
2 §	Soveltamisala	68
3 §	Suhde muuhun lainsäädäntöön.....	76
4 §	Määritelmät	80
2 luku	– Yhdenvertaisuuden edistäminen	88
5 §	Viranomaisen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.....	88
5.1	Yleistä yhdenvertaisuuden edistämistä koskevista säännöksistä	88
5.2	Viranomaisen yleinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta	90
5.3	Yhdenvertaisuussuunnitelma	92
6 §	Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.....	95
6.1	Yleinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta	96
6.2	Yhdenvertaisuussuunnitelma	96
7 §	Työnantajan velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta	101

7.1	Yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelmallisuus.....	101
7.2	Yhdenvertaisuuden edistäminen työnantajan yleisenä velvoitteena	103
7.3	Yhdenvertaisuussuunnitelman laatimisvelvoite.....	106
3 luku – Syrjinnän ja vastatoimien kiellot.....		110
8 §	Syrjinnän kieltö	110
8.1	Ikä	113
8.2	Alkuperä.....	122
8.3	Kansalaisuus.....	128
8.4	Kieli	133
8.5	Uskonto ja vakaumus	137
8.6	Mielipide	148
8.7	Poliittinen ja ammattiyhdistystoiminta	153
8.8	Perhesuhteet	158
8.9	Terveystila	161
8.10	Vammaisuus	163
8.11	Seksuaalinen suuntautuminen	167
8.12	Muu henkilöön liittyvä syy	171
8.13	Moniperusteinen syrjintä	179
8.14	Läheissyrjintä.....	187
8.15	Olettamaan perustuva syrjintä	188
9 §	Positiivinen erityiskohtelu.....	189
10 §	Välitön syrjintä	198
10.1	Epäsuotuisa kohtelu.....	198
10.2	Vertailun kohde ja vertailukelpoisuus.....	206
11 §	Erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteet.....	209
12 §	Erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteet työssä ja työhön otettaessa	222
12.1	Todelliset ja ratkaisevat vaatimukset.....	223
12.2	Ikään perustuvan erilaisen kohtelun oikeuttaminen	229
12.3	Asuinpaikkaan perustuvaa syrjintää koskeva poikkeus.....	238

13 §	Välillinen syrjintä.....	239
13.1	Yleistä välillisen syrjinnän käsitteestä ja sen tarkoituksesta	239
13.2	Epäedullinen asema	241
13.3	Oikeuttamisperusteet.....	244
14 §	Häirintä.....	251
14.1	Yleistä.....	251
14.2	Ihmisarvoa loukkaava käyttäytyminen	252
14.3	Säännöksessä tarkoitettu ilmapiiiri.....	258
14.4	Työnantajan toimintavelvollisuus.....	259
15 §	Kohtuulliset mukautukset vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi	261
15.1	Yleistä.....	261
15.2	Mitä kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan?	262
15.3	Mukautusten kohtuullisuusarviointi	266
15.4	Kohtuullisten mukautusten ja esteettömyyden välinen ero.....	270
15.5	Kohtuullisten mukautusten epääminen syrjintänä.....	273
15.6	Kohtuulliset mukautukset työelämässä.....	275
16 §	Vastatoimien kieltö	279
16.1	Vastatoimien kiellon tarkoitus ja tausta.....	279
16.2	Suojan henkilöllinen ulottuvuus	280
16.3	Kiellettyjen vastatoimien tunnusmerkit	281
16.4	Vastatoimien kiellon kohdentuminen ja kiellon rikkomisen seuraamukset	283
17 §	Syrjivän työpaikkailmoittelun kieltö	286
4 luku – Valvonta	289
18 §	Valvontaviranomaiset.....	289
18.1	Yleistä.....	289
18.2	Valvontaa koskevat erityiset rajoitukset	291
19 §	Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävät ja toimivalta..	293
19.1	Yleistä.....	293
19.2	Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta yhdenvertaisuuslain koko soveltamisalalla....	294

19.3	Syrjinnän uhrien avustaminen syrjintävalituksia tutkittaessa.....	295
19.4	Edistämistoimenpiteiden suunnittelussa avustaminen	296
19.5	Yleisten suositusten antaminen syrjinnän ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.....	297
19.6	Toimenpiteisiin ryhtyminen sovinnon aikaansaamiseksi	297
19.7	Perusteltu kannanotto.....	299
19.8	Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetussa laissa säädetty tehtävät	300
20 §	Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tehtävät ja toimivalta.....	302
20.1	Yleistä	302
20.2	Sovinnon vahvistaminen.....	304
20.3	Lausunnon antaminen.....	306
20.4	Kielto jatkaa tai uusia syrjintää tai vastatoimia	308
20.5	Määräys ryhtyä toimenpiteisiin.....	311
20.6	Uhkasakon asettaminen.....	312
21 §	Asian saattaminen yhdenvertaisuus- ja tasa- arvolautakunnan käsiteltäväksi.....	313
21.1	Yleistä.....	313
21.2	Vireillepano-oikeus sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa.....	314
21.3	Vireillepano-oikeus syrjintää tai vastatoimia koskevassa asiassa.....	315
21.3.1	Asianomistajan vireillepano- oikeus	315
21.3.2	Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja yhdenvertaisuutta edistävän yhteisön vireillepano-oikeus.....	317
21.4	Vireillepano-oikeus suunnitteluelvoitteen laiminlyöntiä koskevassa asiassa	318
21.5	Asian käsittelystä yhdenvertaisuus- ja tasa- arvolautakunnassa noudatettava laki	318
22 §	Työsuojeluviranomaisen tehtävät ja toimivalta	320

5 luku – Oikeusturva ja seuraamukset	324
23 § Hyvitys	324
23.1 Hyvitys osana syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneen oikeusturvaa	324
23.2 Oikeus saada hyvitystä	326
23.3 Hyvitysvastuussa olevat tahot.....	328
23.4 Hyvityksen suhde oikeuteen saada vahingonkorvausta tai muuta korvausta.....	328
24 § Hyvityksen määrä	330
24.1 Yleistä.....	330
24.2 Hyvityksen määrän arvioinnissa huomioon otettavat seikat.....	331
24.3 Muun korvauksen huomioon ottaminen	332
24.4 Hyvityksen kohtuullistaminen.....	335
24.5 Hyvityksen määrän suhde tasa-arvolaisissa tarkoitettun hyvityksen määrään	336
25 § Syrjivät ehdot.....	338
25.1 Yleistä.....	338
25.2 Syrjivät ehdot ja säännöt.....	339
25.3 Sopimuksen muuttaminen tai määrääminen raukeamaan	339
26 § Hyvitystä tai syrjiviä ehtoja koskeva vaatimus	340
26.1 Toimivaltainen tuomioistuimien	340
26.2 Kanneaika	342
6 luku – Erinäiset säännökset	344
27 § Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen	344
28 § Todistustaakka	346
28.1 Säännöksen tarkoitus.....	346
28.2 Syrjintäolettamien syntyminen	347
28.3 Syrjintäolettamien kumoaminen.....	352
29 § Voimaantulo	354

III ERITYINEN OSA	357
Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kiellot työelämässä	359
1 Johdanto	359
2 Syrjinnän kieltö työhönotossa	361
2.1 Työpaikkailmoittelu	361
2.2 Työhaastattelu	370
2.3 Työnhakijoiden vertailu ja valinta	374
2.3.1 Tasa-arvolain mukainen syrjintäolettama ja sen kumoaminen	374
2.3.2 Yhdenvertaisuuslain mukainen syrjintäolettama	377
2.3.3 Yhdenvertaisuuslain mukaisen syrjintäolettaman kumoaminen ..	379
3 Syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus työsuhteen aikana	387
3.1 Aluksi	387
3.2 Välitön ja välillinen syrjintä työsuhteen aikana	395
3.3 Positiivinen erityiskohtelu.....	409
4 Syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus palkkauksessa..	412
4.1 Syrjintäolettaman syntyminen	413
4.1.1 Lähtökohtia	413
4.1.2 Vertailukelpoisuuden arviointi	422
4.2 Syrjintäolettaman kumoaminen.....	428
4.3 Työntekijöiden tasapuolinen kohtelu.....	435
5 Syrjinnän kieltö työsuhdetta päätettäessä	440
5.1 Koeaikapurku	440
5.2 Asiallinen ja painava syy	441
5.3 Individuaaliperusteinen irtisanominen.....	443
5.4 Taloudelliset ja tuotannolliset irtisanomisperusteet	456
5.5 Työsopimuksen purkaminen.....	459

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen vaikutus yhdenvertaisuuslain soveltamiseen	462
1 Johdanto.....	462
2 Yleissopimuksen kansainvälinen valmistelu	463
3 Vammaisyleissopimuksen ratifointi Suomessa	465
4 Yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja.....	468
4.1 Yleisiä näkökohtia	468
4.2 Yleissopimuksen keskeiset periaatteet (1–9 artikla)	469
4.3 Yleissopimuksen muut määräykset sekä kansallinen täytäntöönpano ja seuranta.....	479
5 Valinnaisen pöytäkirjan yksilövalitusmenettely.....	481
6 Sopimuksen soveltaminen Suomessa	483
7 Vammaisyleissopimus Euroopan unionin oikeudessa.....	487
Lisälukemistoa	493
Oikeustapaushakemisto.....	495
Asiahakemisto.....	505